

Joaquim ALBAREDA, *Els catalans i Felip V, de la conspiració a la revolta (1700-1705)*, Barcelona, Vicens Vives, 1993. IV Premi Internacional Jaume Vicens Vives de Ciències Socials.

Qui era austriacista i qui era filipista a la Catalunya de començaments del segle XVII?, quan i per què es produí el decantament cap a un d'aquests bàndols, i amb quina fermesa?, quins altres continguts (institucionals, socials ...) podia tenir aquest decantament? Es tracta de preguntes fonamentals per a la història de Catalunya que són plantejades de nou a *Els catalans i Felip V*, amb un títol que cappinga el clàssic *Felip V i Catalunya* de Joan Mercader per posar de manifest que les respostes a aquestes preguntes s'han de trobar en l'anàlisi dels interessos i de les contradiccions de la societat catalana de l'època i no pas en el fet extern.

Aquest llibre és el resultat de la tesi doctoral de Joaquim Albareda que, amb el títol *Els inicis de la Guerra de Successió a Catalunya (1700-1705)*, va ser presentada a la UAB el 1990 i que ha estat retallada per a la present edició. El llibre reprèn el tema historiogràfic de la Guerra de Successió a Catalunya, tema mai no oblidat per la historiografia catalana, però, d'un temps ençà, presoner de les visions de les velles recerques en els materials d'arxiu (en les recents síntesis d'història de Catalunya les grans autoritats continuen essent fonamentalment Feliu de la Penya, Sanpere i Miquel, Albertí i Mercader). A més de la reinterpretació dels «clàssics», el llibre d'Albareda aporta noves dades, recollides de fonts prou diverses, però, alhora i sobretot, aporta una connexió amb la situació social i política de la segona meitat del segle XVII seguint suggeriments iniciats per H. Kamen: els seus estudis sobre els barretines, que dissortadament no es veuen suficientment reflectits en la present edició (i alguns resten inèdits, com la comunicació presentada al Segon Congrés d'Història Agrària, la publicació de les actes del qual es fa esperar des de 1986!), sobre les connexions entre barretines i vigatans, així com l'aparició d'un fort sentiment antifrancès, ajudat, si hem de fer cas a l'ambaixador francès el 1689, d'una campanya austriacista que els dibuixa «com un fantasma que la casa d'Àustria els ha presentat amb el nom de França i de francesos» (p. 113). La novetat de l'aportació es troba en el fet que Albareda ha reflexionat sobre els orígens, rebutjant el suposat «neoforalisme» del regnat de Carles II, quan l'habitual era historiar les conseqüències polítiques i socials de la Guerra de Successió.

Joaquim Albareda he fet un esforç important per pal·liar l'escassetat de fonts utilitzades fins ara i ha acudit al SHAT, a Vincennes, on ha recollit la correspondència militar, i no militar, dels francesos i ha acudit, també, a Viena i a Londres per consultar la informació de les diplomàcies respectives. Certament aquest és un esforç valuós, per la novetat que suposa (per bé que altres historiadors també haguessin usat part d'aquesta documentació), i pel fet d'aportar nous materials per a la discussió. Hi ha però dos aspectes criticables en l'ús d'aquestes fonts: una certa sobrevaloració d'algunes notícies a les quals es concedeix major importància de la que deuen haver tingut, i una escassa crítica textual i històrica, necessària a l'hora d'interpretar informes de l'intendent Trobat, per exemple, o dels generals francesos que, moltes vegades, com els seus mateixos confidents, acaben per donar la visió que interessa a París. Amb tot, però, les transcripcions detallades d'aquestes notícies, per bé que traduïdes al català, cosa que encertadament no feia en la tesi, permeten que el lector efectui la seva pròpia crítica textual. Aquestes fonts, però, són en part completades per informacions procedents d'arxius catalans. Certament, un altre dels grans mèrits de la recerca d'Albareda cal situar-lo en el fet d'haver-se acostat als arxius patrimonials privats dels barretines i dels austriacistes, on ha pogut trobar les connexions del nucli vigatà amb la burgesia mercantil barcelonina; com és d'un gran interès el testimoni d'Emmanuel Mas, per bé que, a vegades n'acabi

per abusar. L'ús exclusiu d'aquest tipus de fonts ha provocat, d'altra banda, que quedessin molt desdibuixades les institucions catalanes com la Diputació del General. Com a mínim, per als anys 1697-1705, ens sembla que quedar-se reduït a Feliu de la Penya, els informes francesos i el dietari de Mas resulta insuficient. Caldrà, i no és una crítica, sinó una necessitat per a avançar en la investigació, anar als llibres de deliberacions i als dietaris de la Diputació del General i als processos familiars de Corts, de la mateixa manera que caldrà veure les fonts produïdes pel virrei (en algun lloc deu quedar alguna cosa de la repressió de Velasco, a Barcelona, a Simancas o a Madrid?), però també l'arxiu del veguer, o altres arxius, públics o privats, locals, que poden guardar documentació d'aquests moments crucials i que, no obstant l'aportació pel que fa al nucli vigatà, s'hauria d'ampliar per a altres zones del Principat, tenint en compte que la presència de les tropes franceses al llarg de la segona meitat del XVII no és un fenomen estrictament vigatà; caldria, doncs, explicar les raons de la reacció de la plana de Vic enfront del capteniment d'altres zones com el Ripollès, la Garrotxa o l'Empordà que, any rere any, veien passar les tropes franceses, però també les tropes de Carles II, i que no es varen sumar al partit imperial o austriacista fins que van veure la situació decantada: de fet, s'havien acostumat a aprendre a viure amb qui fos, tal és el testimoni, per bé que *a posteriori*, del pagès Sebastià Casanoves o altres testimonis pagesos coetanis.

El llibre de Joaquim Albareda entronca amb una sèrie de treballs, ben coneguts, que, precisament, tenen com a denominador comú l'esforç per definir, socialment i geogràficament, els suports que l'un i l'altre pretendent trobaren en el Principat: P. Vilar, que s'esforçava per entendre la lògica del decantament austriacista i que va posar en evidència el paper dels sectors «burgesos» ascendants, en especial el nucli dels Feliu de la Penya i el període de la «florida d'iniciatives»; N. Sales que qüestionava el pretès caràcter catalanista o anticatalanista de l'un o l'altre bàndol; J. M. Torras, que, seguint suggeriments iniciats per Mercader, cercava en els municipis fonts alternatives per cobrir la pobresa documental del període, alhora que cercava d'explicar el diferent comportament de municipis veïns; per últim, els treballs de H. Kamen i de J. Dantí que han estudiat l'episodi de la revolta dels barretines i en especial el suggeriment de Kamen de cercar l'anella entre els episodis de 1640, 1688 i 1705.

Aquest camí és continuat per Albareda a través de tres eixos bàsics. En primer lloc, reula a la segona meitat del segle XVII, a les guerres amb França i als barretines, i a la «florida d'iniciatives» i fins al mal record per a les classes benestants catalanes del moviment pagès de 1640 i el moviment polític de Pau Claris, per veure com es congria l'odi cap a França i com un determinat sector de les classes dirigents catalanes acabarà per concebre un projecte polític per a Catalunya que no cristal·litzarà fins el 1705. En segon lloc, fa una proposta per reconstruir el període de 1700 fins a 1705 en un recorregut minuciós, «*evenementielle*» a vegades, dels conflictes polítics que van de les Corts de 1701-1702 fins a la revolta de 1705; la reconstrucció té l'objectiu de determinar els factors i el moment que portaran al decantament definitiu. En tercer lloc, intenta aprofundir en les actituds dels municipis catalans per precisar la geografia de l'austriacisme i del felipisme, però també per cercar les causes locals del decantament.

Una de les tesis fonamentals d'Albareda és fer arrencar la revolta catalana de 1705 de les darreries del segle XVII (tot i que això no queda reflectit en el títol del llibre), amb la qual cosa ofereix una visió ben diferent del suposat neoforalisme. En el repàs que fa de la situació dels anys vuitanta del Sis-cents planteja el marc en el qual sorgeix una burgesia mercantil barcelonina, amb projectes coneguts per la historiografia des de P. Vilar fins a P. Molas, en especial pels estudis sobre Feliu de la Penya, i amb presentació de novetats com el del *Magistrat de la Santa Creu*, escrit en català i previ als projectes de Feliu de la Penya. És en aquest marc on situa el moviment barretina i també la fins ara desconeguda conspiració de 1691 que és el darrer intent d'entregar Catalunya a França.

A partir d'aquest moment, el clima de francofòbia anirà en augment, i culminarà en els episodis del saqueig de vint-i-dues esglésies el 1694 i del setge de Barcelona de 1697. És clar, però, que aquest sentiment antifrancès s'acompanyava d'una mal confiança envers els representants de la monarquia de Carles II, tal com reproduceix de diferents informes, fins ara inèdits, adreçats pel Principat al rei. Tenim, doncs, a les darreries del segle XVII un projecte polític per a Catalunya, projecte, però, diu Albareda, «que no cristal·litzà fins el 1705 quan el context polític era tot un altre i les circumstàncies eren favorables per a posar-lo en solfa» (p. 50).

Els canvis en les circumstàncies, la manera com els dirigents barretines es convertiren en austriacistes i com es produeix l'adhesió d'una part important del Principat a la figura de l'arxiduc Carles, Albareda els explica a partir de diferents episodis polítics, posteriors a les Corts de 1701-1702, i, sobretot, a la difusió del partit austriacista que ha pogut datar des de 1702, en coincidència amb l'inici de la guerra i l'aparició d'unes expectatives favorables. A la difusió d'aquest «programa» hi han portat diferents casos: l'afer Jäger, les disputes per les càtedres de filosofia i tot un plegat de casos de contrafacions que enfrontaren les autories del Principat amb les autoritats del rei. És clar, però, que tot aquest clima no serà suficient perquè triomfi l'alçament. La revolta triomfa, han escrit autors com P. Voltes o J. Nadal Farreras, quan es produeix la contribució aliada, vet ací el gran canvi entre el fracàs (Albareda el considera «èxit relatiu [...] en la mesura que a partir d'aleshores el tempteig del partit austriacista deixà pas a un avançament imparable», p. 146) de 1704 i el triomf de 1705. És clar, però, que també hi haurà un factor afegit, tal és la repressió de Velasco que portarà conseqüències contràries a les que aquest hauria desitjat. Certament, les grans línies d'acció de 1703 a 1705 queden ben dibuixades; no obstant això, hom troba a faltar altres fonts que complementin, matisin o refutin, allò que les impressions de coetanis com E. Mas han deixat escrit.

Seguint una línia que, darrerament, havien treballat Josep M. Torras i Núria Sales, es qüestiona pel sentit de l'adhesió a l'un i l'altre bàndol. L'anàlisi de les posicions de les universitats, en la línia de les recerques anteriors, sobretot arran de l'estudi d'algunes universitats de la plana de Vic, i d'informacions derivades de la historiografia local, ve a confirmar la indecisió dels consells municipals que no prendran cap opció fins a la presència de les tropes de l'arxiduc. D'altra banda, l'anàlisi aprofundida d'algunes universitats considerades botifleres, en una línia prou reeixida d'ençà l'estudi del realisme popular de Cervera feta per Enric Tello, demostra que a cada lloc hi ha dos partits en conflicte i que en funció de les forces de cadascú podien decantar els consells cap a l'una o l'altra banda, encara que en darrer terme allò que ho decantava era la presència de les forces militars. El cas de Manlleu on els Regàs estaven enfrontats a la universitat per la voluntat dels manlleuencs de construir un molí contra el destret de Regàs, i coneguda la seva afiliació austriacista, farà que els manlleuencs optin pel bàndol filipista. Cal seguir amb aquesta línia d'anàlisi i deixar de banda la recerca d'heroïcitats i l'aplicació lineal de fets barcelonins a la història local. El cas de la vila de Ripoll, estudiat per J.M. Torras, amb el conflicte entre la universitat i el monestir, és un cas paradigmàtic del fet que allò que es ventila el 1705 i durant la Guerra de Successió era una altra: la universitat aspirava a disposar de cònsols i estaven disposats a fer l'opció que calgués si ho aconseguien. Aquest tacticisme ripollès l'hem de tenir present en altres casos, com també l'haurem de tenir present en les viles i els llocs fronterers que estaven acostumats a acotar el cap i esperar que passés la tempesta, d'aquí que no fessin excessius esforços a l'hora d'entregar les claus del lloc als exèrcits de l'un o l'altre contendent.

De la mateixa manera que planteja aquesta manca d'unanimitat entre les universitats, i algunes ben properes, també planteja les diferències en el si dels estaments catalans; però, tal vegada, metodològicament cau en el parany de voler un llistat de noms coneguts segons la seva afiliació: 332 austriacistes per 108 filipistes, i treure'n conclu-

sions sobre l'adscripció social a una i altra causa. Les llistes podrien ser del tot diferents amb l'ús d'una altra mena de documentació. D'altra banda, deduir del fet que figuren en aquest llistat del bàndol austriacista 50 cavallers i ciutadans honorats, 6 marquesos, 8 comtes i 2 barons, que era integrat per «la nova *élite* urbana», i deduir de la presència de 2 ducs, 11 marquesos, 3 comtes i 1 baró entre el bàndol filipista que aquest era integrat per «la noblesa que acapara les rendes més importants de Catalunya i que es troba més vinculada a la monarquia», (p. 227), sembla, tot i que pugui assenyalar tendències generals, un exercici matisable. D'altra banda, l'adscripció eclesiàstica en les files austriacistes sembla més clara, amb l'excepció feta de les altes jerarquies, tot i que Benet Sala, bisbe de Barcelona, fos empresonat per connivències amb els vigatans. És clar, però, que poden ser aquests mateixos austriacistes els que després semblin penedir-se del seguiment de la causa de l'arxiduc, o de qualsevol altra causa, com dirà el suposat rector de Garriguella, «en ma casa retirat / procuraré solament / viurer com un penitent / que, posat en la montanya, / no sab si Fransa o España / tir a llevant o a ponent» (p. 328). Actitud, però, que sembla generalitzar-se si fem cas de les anotacions de gent del poble que sabia escriure (!), com Aleix Ribalta, Sebastià Casanovas o Francesc Gelat, de procedències ben diverses, però amb punts de vista altament confluents amb els del barretina Enric Torres que en el seu «testament» recomanava als seus fills que «per ningun temps no us poseu davant en res» (p. 327).

Aquesta darrera línia de l'anàlisi d'Albareda ens sembla que és una línia de treball oberta. Així, si des de Vilar, almenys, la historiografia ha ressaltat la menor participació popular en els fets de 1705 en comparació amb els aixecaments dels barretines o amb els fets de 1640, els informes francesos, en canvi, localitzats per Albareda, posen un fort èmfasi en l'austriacisme d'aquests sectors. El 1702, per exemple, el general De Quinson és informat per un mariner català que «els sentiments cap els interessos de sa magestat Catòlica es malmeten molt, dia dia; no és només el poble menut el que parla, sinó fins i tot persones de qualitat», i d'opinions semblants se'n troben fins a 1705. No sembla, però, que puguem precisar amb exactitud les característiques d'aquest suport. Els mateixos dietaris pagesos citats per Albareda com a mostra d'adhesió a l'austriacisme són obscurs en les seves raons i potser més dubitatius del que Albareda dona a entendre: en el text de Francesc Gelat, per exemple, les causes d'aquest decantament no es fan explícites, i cal recordar que anirà a veure Felip V a Barcelona el 1701, sense fer cap comentari contrari, i anota que la pretensió de Carles III es féu «després, més avant».

El lligam dels sectors populars amb les institucions en la mesura que aquestes «mediatitzaven» l'agressió de la monarquia (fisc-allotjaments-lleves-guerra) i «integraven beneficis socials històrics integrats en la consciència social que s'expressava en termes de defensa de la terra» és suggerent, però necessita més investigació. Per una banda, caldria veure com es passa de la reivindicació de les institucions, present als barretines, a aquest austriacisme de primera hora que denoten les fonts franceses, o al període de finals de la guerra que ha posat de manifest N. Sales. I cal entendre, més enllà de les discussions dels braços, els components de l'austriacisme que als crims de defensar Barcelona els darrers dies del setge responien amb aquell «pa, i tots i anirem» que ja assenyalaven F. Soldevila i P. Vilar.

Per altra banda, com veia el poble menut, els pagesos, aquest «cos jurídic propi»? Certament, tot sistema polític justifica, en darrer terme, el sistema sòcio-econòmic, però alhora dona elements de consens per crear un cert equilibri social. Caldrà esforçar-se doncs, per penetrar en la imatge que tenien aquests grups d'unes «lleis generals del regne» que, alhora que legitimaven la resistència contra lleves i allotjaments, mantenien les exempcions d'allotjar els privilegis i legitimaven també l'obligatorietat del pagament de delmes i primícies, si volem entendre els decantaments populars a una banda o l'altra.

Una aportació, doncs, necessària sobre un tema que no necessita modes per a ser estudiat, però que demostra que cal reflexionar i, a poder ser, amb fonts de primera mà. Malauradament, però, l'edició no és a to amb el text. L'atapeïment del text, amb marges poc marcats, i la presentació de les citacions textuals amb uns caràcters menors i desplaçats del discurs el fan, sobretot quan hi ha un seguit de citacions seguides, de difícil lectura. Com tampoc no hi ajuda el desplaçament de les notes al final de cada capítol. Un llibre, doncs, de reflexió i de debat i, com diu Josep Fontana en el pròleg, «que obre camins nous a la recerca i que planteja problemes interessants» (p. 3). En definitiva, Albareda ha fet molt més que posar les bases per a l'estudi de la Guerra de Successió a Catalunya com podria suggerir el títol del llibre.

GENÍS BARNOSELL I PERE GIFRÉ

LA REVOLUCIÓ LIBERAL EN PERSPECTIVA

Per què els historiadors dedicats a altres períodes i problemes hem perdut interès per la controvèrsia, ben viva pocs anys arrere, al voltant de la revolució liberal espanyola? No fa gaire temps, en el curs d'una conversa amb altres persones que treballen sobre la política de la Restauració, es ponderaven les perspectives que diverses ciències socials ofereixen per a l'estudi d'aquest sistema polític: sociologia, antropologia... Algú n'assenyalà una omisió: la de la pròpia història. I ho féu, precisament, en referir-se a un llibre sobre aquell procés convuls.¹ L'anomenat «debat sobre la revolució burgesa a Espanya» ha estat un dels punts centrals de polèmica dintre la historiografia dedicada a la primera meitat del segle XIX espanyol. Hom l'ha qualificat, encertadament, de discussió sobre les peculiaritats de la història espanyola: una versió casolana del *Sonderweg* alemany.² L'objectiu d'aquesta nota —que, més que no pas una ressenya,³ voldria ser una reflexió d'àmbit més global, feta des d'una perspectiva «externa»— és recordar que eixe debat interessa no sol els especialistes del període, sinó tots els historiadors. O, si més no, aquells que treballem sobre el XIX.

Perquè val la pena subratllar que els orígens remots d'aquella discussió es troben, precisament, a les darreries de la passada centúria. Abans ningú no havia posat en dubte que els anys inicials del segle XIX espanyol havien estat una època de profunda transformació. Un acord unànim, al voltant d'eixe punt, unia des d'historiadors moderats a pensadors radicals. Però la crisi nacional espanyola iniciada cap al final del segle havia d'alterar dràsticament la percepció del passat. Contemplada en el marc d'una Europa que caminava per la via de la industrialització i —això es pensava, si més no— de la democràcia política, Espanya hauria d'haver tingut, necessàriament, alguna mancança fonamental: la d'una vertadera revolució, per exemple. Eixe fou un postulat fonamental en la configuració dels diversos pensaments regeneracionistes i, a través seu, en la visió històrica i —de vegades— en l'estratègia política de l'esquerra espanyola.⁴

1. Anna M. GARCIA ROVIRA, *La revolució liberal a Espanya i les classes populars, 1832-1835* (Vic, EUMO, 1989).

2. A. SHUBERT, *Historia social de España (1800-1990)* (Madrid 1990), ps. 11-19.

3. Vegeu-ne l'excel·lent de M. RISQUES, a «L'Avenç», 137 (1990), ps. 62-63, així com la nota de J. M. FRADERA, a «Ayer», 2 (1991), ps. 144-145.

4. Vid. SHUBERT, *loc. cit.*; J. S. PÉREZ, *La revolución burguesa en España: los inicios de un debate científico, 1966-1979*, dins *Historiografía española contemporánea* (Madrid 1980), ps. 91-138, i P. RUIZ, *Algunos aspectos de la revolución burguesa en España*, dins *Le jacobinisme* (Bellaterra 1990), ps. 9-39. El desenvolupament posterior de l'argumentació deu molt al darrer dels treballs citats.